

ԿՈՒՒՆՏՈՍԻ

ՈՐԱՏԻՈՍԻ ՓԼԱԿԱՈՍԻ

ԱՐՈՒՅՍ ՔԵՐԹՐԱԿԱՆ

ԱՌ ՊԵՍՈՆԱԿԱՆՍ

— 0 —

ւոյն մէջ զարհուրելի արհաւիրքներու պատկերը անհուն ցաւով և դառն արցունքով գծուած, որոնք կը տառապեցնեն զինքը զիշերական ստուերներու, մեռելական ուրուականներու տեսիլով մը, ընդոստ վեր ցատկեցնելով ցունէ մը՝ որ խռովայոյզ է, չի կազդուրեր պարտասեալ անդամները, չի մոռցներ անցեալ զարհուրանքը:

Հաց, հաց կը գոչեն որբուկները, և հեղձամղձուկ հառաչներու մէջ կը նուաղին. երիթացած շրթունքներուն վրայ կը մարի անոնց ձայնը՝ առանց գթութեան արձաշանքի:

Հաց տանք անոնց, և ոչ հաց միայն, Հարկ է մատնանիշ ընել վերը գիրենք դիտող անքուն Աչքը. հարկ է ցուցնել զԱյն՝ որ իրենց հայրն է. կանգնել անոնց սրտին մէջ Անոր սրբազան տաճարը, մըշտամուծ զաշտամուծներով:

Կրօնքը միայն հաւատքի հիմերով ամբողջած պինդ կառչած յուսով խարսխին՝ սիրոյ թևեր պիտի տայ անոնց, և անով հոգեկան կորով՝ մղելու անվեհեր կեանքի պայքարը, կեանքով մը՝ որ պատուարեր և փառք պիտի ըլլայ Աստուծոյ, Հայրենեաց և անձին:

Աստուծոյ և Հայրենեաց գերագոյն պաշտամունքը՝ պիտի մատուցանէ ուրեմն հայ որբիկին բարոյական և նիւթական կեանքին կենսատու սնունդը:

Վե՛հ զաղափարական, ուսկից վեհագոյն չեմ կարող երևակայել. Ու երբ բերկրի ցաւեղով ծովացած սրտին հետ կարմրիկ երեսը՝ հրեշտակի մը տեսիլքէն սրելեալ գոյն՝ անոր փոքրիկ հառաչն իսկ, ամե՛նակարող պատռելու ամէն ամպ՝ երկնքի ցողը պիտի իջնեն կանգնելու և անմահ հացնելու զանոնք... և ամբողջ Հայրենիքը:

Հ. ՎԱՆԱ ՅՈՒՆԱՆԵՍԵԱՆ

Եթէ նկարիչը մարդկեղէն զըլուխին Ուզէ ձիւ գոգել վրիզ, զնեւ փետուրներ Ուզէ պէտ աճէն կողմէ կցուած այլակերպ Անդամներու վերայ, այնպէս որ վերեւ Կին գեղեցիկ՝ աւարտի սեւ՝ զագիր ձուկ. Սիրելիներ, ի տես առոր ծիծաղելի Կարենայի՜ք պիտի բռնել: Պիտոնեանք՝, Հաւատացե՛ք որ նըկարիչը զոյգն է ճիշդ Գիրքը՝ որուն սնտոյի՜ խառնակ տիպարներն Իբր անուրջներ կը նըկարուին հիւանդի, Ուր ո՛չ սոք ո՛չ զլուխ չեն պատկան մէկ մարմնոյ:

Միշտ հաւասար արտօնութիւն ունեցան Նըկարիչներն ու ճերթողներն՝ ընելու ինչ որ ուզեն: Գփտենք ասի, և կու տանք Եւ կը խնդրենք թոյլտուութիւն մեր կարգին. Եւ սակայն ոչ թէ խառնուին զազաններն Համբոյրներուն, ոչ թէ օձերը զուգուին թռչուններուն և վագրերուն հետ գառներն: Վրսեմ սկիզբի մ'որ կը թուի խոստանալ Մեծ բաներ՝ ստէպ կը կցուի մէկ կամ երկու Մեծապայծառ ծուէն ծիրանի՜ նկարագրեն Երբոր անտառն անահատական և բազինն, Եւ ծաղկազուարճ մարգէն անցնող ոլորուն Զեռուն վըտակն, և կամ թէ գետը Հռնոսս Եւ կամ աղբոն անծրեաածին. բայց առոնց Տեղը չէր արդ. նո՛ճ մը թնեւըս գիտես Նըկարիչը գուն. բայց նո՛ճը թո՛չ պիտ' ընէ Ան որ զըրա՛մ տըւա՛ որ զինք նըկարես Կոմէն անյոյս պըծած՝ Զարդուած նաւերով՝: Սկզբար սափոր մը գեղեցիկ, արդ ինչո՛ւ Դուրգին շուրջ կու՛ծ մըն է կ'ելլէ դուրս փոքրիկ: Հուսկ պէտք է պարզ ըլլայ ամէն նիւթ և մի:

Հայր, և դուք հօրդ արժանաւոր որդիներ, Քերթողներէն մենք շատ շատերս կը խաբուինք Կերպարանքով բարոյն. հակիրճ կը ջանամ ըլլալ՝ կ'ըլլամ խրթնածածուկ և մեթին. Կը մնայ նուրբին դիմողը ցուրտ և անշիղ. Ով որ վըսեմ կը խոստանայ՝ կը փքուի, Սատիկ խոհեմ ու մըրըրկէ երկնատն Ընդաբար գետին կը սողայ. ան որ կ'ըզմայ

Հրաշալիով փոփոխել նիւթ մը պարզուկ, կը նըկարէ անասուններուն մէջ զգիին՝ Ալեքսեանուն մէջ կիսնս. մեղքէ անարուեստ փախուստն ուրիշ մուրուրեթեան կը տանի:

Արուեստագէտ մը ճարտար մօտ էմիլեան՝ Մրցարանին պիտի ճշգրիտ եղունգներն Ու գիրգ վարսերը նըմաննէ պըղինձով. Բայց ինչ օգուտ, եթէ պիտի չըզդիտայ Նոյն քաշութեամբ մաշողընթիւնն մը կազմել: Ես եթէ բան մը յօրինել շնանայ՝ Գաւ թէ ատոր փափագէի նըմանիւ, Եւ ոչ ապրիլ տընն քըթով, Եւ ըլլալ Երեսելի սեւ մազով՝ սեւ աչքերով:

Գրագէտներ, ձեռն ուժին կըշուռ տեղք նիւթ, Գինեւով ձիգ՝ ուտերիդ ինչ կարող են Տանիւ Եւ ինչ ոչ. ան որ նիւթն ընտրած է Ըստ իր ուժին, իրեն պիտի չըպակսի Ոչ յորդ աղբիւր Եւ ոչ ալ կարգ լուսաւոր: Կարգին ալ՝ չեմ եթէ սխալիլ՝ այս է շնորհն Եւ արժանիք. ինչ որ ըսուի պիտի հոս Պէտք է զայն հոս բսել հիմա, Եւ թողուլ Մանըր մասերն յարմար՝ պատեն առիթին: Դարձեալ քերթողն անտաւոր տաղերու Բառերուն պէտք է որչա ըլլայ Եւ ըզգոյշ, Ասի սիրէ, միւսը հեղքէ Եւ մերժէ:

Պիտի խօսիս ընտիր՝ եթէ հանճարեղ Կցմամբ հինցած ձայնին տաս նոր մանկութիւն: Իսկ եթէ հարկ է ցուցնել նոր բաներով Գաղափարներ թագուն, ստեղծես պիտի գուն Բառեր անլուր գողտցաւոր կեթեզեանք՝, Միայն մի՛ այդ ազատութեամբ զեղծանիր: Եւ նորաստեղծ ու նոր բառերը չընտրէ Պիտի գտնեն, հեղին եթէ աղբիւրէ Բղթած՝ խուն ինչ անկէ խոտոր ընթանան: Հոռոմայեցին սակայն ինչու կը զլանայ Վիրգիլեսոսի, Վարդոսի, ինչ որ ինք կը շնորհէ կեկիլեսոսի, Պալատոսի. ինչու Եւ ես՝ եթէ կընամ բստեղծել Գանի մը բառ՝ բամբասուէի նախանձով, Երբոր լեզուն Ենիիսոսի, Կատտի Հարըստացուն հայրենական ան բարբառն Եւ հանց զուրս նոր իրերու մեծաններ: Օրինաւոր է, Եւ ըլլայ պիտի միշտ Նորահնար բառ մը բերել լոյս աշխարհ. Երբ տարւոյն վերջը կը փոխեն անտառներն իրենց տերեն, հիները նախ կ'իյնան վար, Այսպէս կ'անցնի սերունդն հինցած բառերու Եւ նոր ծնածները կը ծաղկին կորովով Պարմաներու նման. մահուան պարտ բաշխի ենք միւս ամէն ինչ որ մենէ կը բղիւի:

Այն նաւակայքը մեծագործ՝ հրաշակերտ Ազունեական, ուր Պոսիդոն կը տեսնէ Նաւերը մեր պատըսպարուած հիւսիսէն. Եւ այն ճահիճն երկայն տանն անբողուն Եւ թիերէ ծեծուած, Եւ այս օր սնուցիչ Գաղաքներու, ակօսուած ծանր արօրէ, Եւ այն թումբերն որ ուսուցին Տիբերի Որ հունձքերուն եղեռնարար իր ընթացքն Աւելի լաւ ճանապարհի մ'հետ փոխէ. Բոլոր ասոնք մահականացու արաբներ Պիտի կորչին, Եւ լոկ բառերը պիտի Պահէին փայլն ու շնորհն իրենց անփոփոխ: Որ արդ ինկած են շատ բառեր՝ պիտի ծնին, Եւ որ այսօր ի պատուի են՝ պիտի իյնան. Սովորութիւնն եթէ այնպէս պահանջէ, Որ դատաւորն է լեզուն պիտի Եւ օրէնք:

Թէ ալքայից, զօրավարաց քաշ գործերն Ու զուպարները զըժընդակ ինչ չափով Պէտք է գրուին՝ ցուցուց արդէն Հոմերոս: Անհաւասար տողերը նախ պարզեցին Եղբրականն, Եւ ապա խինդն ու բերկրանքն. Իսկ թէ որո՞ւ Մուսան հնչեց առաջին Եղբրք՝ չեն քերականներն համաձայն Եւ դատի տակ է վէճը զեւ տակաւին: Կատաղութիւնն Ալեքիթքոնը՝ գինեց իր սեփական մեծապընջով. միեւնոյն Այդ ուղքն առին կատակերգակը, ողբերգակը. Զրուցարարութեան յարմար, իշխող աճրեսին Ամուկներուն, Եւ ծնած գործի համար բուն: Մուսան տըւալ քընարներով նըւագել Դիք, Գիւցազունք, կոփամարտիկն յաղթական, Գուպարայաղթ նըժոյգը, սէրն ու տարփանք Պատանեկաց, Եւ զուարթարար գինիներն:

Եթէ ես չեմ կրնար Եւ կամ չեմ գիտեր Պահել անձնիւր սեւի կշտոթն ու երանգն ինչու համար քերթող պիտի ողջունուիմ: Ինչու համար վտախախտարակ ամբողջով կը նախընտրեմ անգիրտանալ քան սորվիլ: Կատակի նիւթն ողբերգական տողերով Ցանձըն չ'առներ արտայայտուիլ. ընտանի՝ Կատակերգակ չափով պատուեն եթէ դուն Ահեղ կոշուքը Թիեսոսի՞, կը զարթու: Մէն մի սեւ պէտք է որ իրեն վիճակուած Վայելուչ կարգը պահպանէ: Բայց սակայն Կատակերգ իսկ կը բարձրացնէ ձայնն երբեմն Եւ ուսուցիչ բերնով Գրեմէս՝ կը կազի Մանրացասումն, Եւ շատ անգամ ողբերգակն Հետեւա՞յ՝ պարզ լեզուով իր ցաւը կու լայ. Պիւնս Եւ կամ Տելիփոս՝, Թէ մին, թէ միւսն Աղթառ՝ թշուառ Եւ վտախաղի, կը մերձեն

Փըքոցուռոյց երկայն բառերն՝ ողբերով
Եթէ կ'ուզեն լըսողին սիրտը չարժել:

Քերթուածներուն գեղեցկութիւն չի բաւեր,
Պէտք է անուշ ըլլան, տանին ունկնդրին
Հոգին ուր ալ ուզեն. գերդ գէմքը մարդոց
Խնայացողին կը խոյալ հետ, նոյն նըման
Լացողին հետ կու լայ: Եթէ կ'ուզես դուն
Որ լամ, նախ պէտք է որ դու ինքըդ ողբաս.
Պէշեւ կամ դու Տիւիփոս, այն ժամանակ
Քու աղէտներդ զիս պիտի վշտագնեն.

Իսկ եթէ դերդը անշնորհ կատարես,
Պիտ' յօրանջեմ եւ կամ վըրադ ծիծաղիմ:
Թաղածդէմին տըխուր բառեր կը վայլեն,
Բարկացողին՝ սպառնալից ձայն. ցնծալի՝
Խնայացողին, ծարարաբանին՝ լուրջ, ըզզօս:
Զի նախ բնութիւնը մեզ ներքուստ կը կազմէ
Առակ ամէն պայմաններու եւ բախտի.

Կ'որախաղանք կամ վրդը բարկութեան,
Կամ մեզ գետին կը հակէ ծանրը վիշտով
Եւ կը տռչէ. ապա կիրքերն հոգիին
Դուրս կը բերէ լիզուն թարգման առնելով:
Եթէ խօսքերը խօսողին՝ համաձայն
Չեն իր բախտին, պիտի խղան քրքլածայն
Ազատանին եւ խառնազանջը Հոռոտ.
Խըսիրը մեն է՝ ստրուկ մըն է թէ հերոս
Որ կը խօսի. ծեօ մը հասուն թէ աշխոյժ
Երիտասարդ ծաղկաքիթիթ հաստակով.
Տիկուն մ'հնգօր թէ ժըրազուր ըստնտու.
Ատանդական թանգար թէ մշակ բարեբոյս
Փոքրիկ դաշտի. Եզերացի թ'Ասորի,
Թերէ՛ սընած արեգօն եւ կամ թէ Արցոս:

Կամ համբաւին հետեւէ կամ թէ հնարածդ
Ըլլայ, քերթող, համաձայն ինք իրեն հետ:
Եթէ ատենան երբեք հանես փառացի՝
Աթիւն՝ ըլլայ թող անվհեօն, բարկասիրտ,
Ամհաշուռն է անողոք, չըճանչնայ
Ոչ մէկ օրէնք իրեն, դընէ ամէն յոյս
Ձէնքին վըրայ. Մեղէն՝ ըլլայ անողորմ
Եւ աննըկուն, ինով՝ ողբարկ, նենգաւոր՝
Իսթիսն, Յով՝ թափառ, տրտում՝ Որեստէս:

Անտովոր նիւթ մ'եթէ հանես տեսարան
Եւ խոգախն նորագիւտ դէմք մը ստեղծել,
Թող պահուի նոյն նըման սկիզբէն մինչեւ վերջ,
Եւ թող ըլլայ հաւատարիմ ինք իրեն:
Հատ դժուարին է տիրապէս ըստեղծել
Անորապակա եւ վերացեալ տիպարներ.
Լաւ է որ դուն իշխական տաղերէն
Առինս դրուագ մ'եւ ողբերգես, քան անլուր
Եւ անծանօթ բաներ մ'հանես երեւան:
Հատարակաց նիւթը պիտի քուկդ ըլլայ

Եթէ չըմաս տափակ ու բաց սահմանում.
Չըլլաս թարգման հաւատարիմ՝ դընելով
Բառի դէմ բառ, ոչ ալ ըստրուկ նըմանող
Չըզես ինքնիքըդ նեղն, ուրկէ ետ քաշուի
Չներեն ամթիւն եւ կամ օրէնքը գործին:

Մի՛ երբեմնի պարբերական գերդ քերթողն¹¹
Ըսկըսիր. «Բախտը պիտ' երգեմ Պրիամու
Եւ մեծապանծ հակատամարտն»: Այդ պարծուկ
Մեծխօսին ինչ պիտի բերէ արծանի
Այդքան պոռոտ զոյման. լեռներն երկունքով
Պիտի ճըշան եւ մուկ մը ծնի ծաղրալից:
Ո՛հ, քանի՜սն վայելուչ ան¹² որ առանց
Անդէպ՝ անհաճ բան նիւթելու, «Ինծի մարդն
Ըսէ, Մուսա, որ յետ Տրովլան քանդէլու
Հատ մարդերու տեսաւ բարքեր, քաղաքներ»: Չի
մըտածեր փայլակէն ծուկ տալ մեղի,
Ալ ծուխէ լոյս, որ անկէ վերջ հանէ դուրս
Աքանէլիքներ գարմանազան, Անտիփառն¹³
Եւ ըվկիլլան եւ Քարիբգիսն ու Կիկիւպ:
Եւ չի սկըսիր Կիտմեդի¹⁴ դարձն անի
Մեղագրի մահէն, ոչ մարտը տրոյճան
Ջուխտակ ձուլն¹⁵. Միշտ կը փութայ դէպ ի կէտն,
Առիթներէն վազցնելով դէպըդ դէպը,
Որոնք կարծես թէ քեզ ծանօթ ըլլային.
Եւ դրուագներ՝ զորս չի յուսար թէ կրնայ
Պճնազարգել՝ կը թողլըքէ: Եւ այնպէս
Կը սըռէ կեղծն իրականին խառնելով,
Որ բնաւ տար՝ անհամեմատ չի թելիւր
Ոչ ըսկիզբին մէջը, ոչ վերջը՝ մէջին:

Լսէ՛ ինչ եւ եւ ժողովուրդն ինծի հետ
Կ'ուզէ թընէ: Եթէ կ'ըզմաս որ ծափողն¹⁶
Վարադողի սպասէ եւ հոն նստի միշտ
Մինչեւ որ «ծափ զարկէք» ըսէ դերասանն,
Հարկ է պահես բարքերն անձնիւր տարիթի,
Տաս վայելուչ երանգն անձնիւր բըռնութեան
Եւ հաստիկ որ կը փոխուի ամէ ամէ
Հազիւ սկըսած քանի որ բառ թիթիկել
Եւ սրունքներուն վըրայ կենալ հաստատուն,
Տղան կը տապի խաղալ իրեն համատի
Տղոց հետ. օշինջ բանէ մը կրակ կը կտրէ,
Կը բանդուրի նոյնպէս օշինջ մէկ բանէ:
Իր ճընդութիւնը կը փոխուի ժամէ ժամէ
Հուսկ դայեկէն գերծ անմօրուս պատանին
Խենթ կը դառնայ ձիւ, շուրի եւ դաշտի.
Կակուղ գերդ մոմ ազդեցութեան ախտերու,
Ողնոքմեայ խորատուններուն, դանդաղօր
Օգտակարին ի փոյթ, վատնիչ դրամներու,
Յանձնապատասխան եւ ցանկապէր, եւ արագ
Անտեսելու առարկաներն իր սիրոյ:
Տարբեր ունի ճաշակ հասակն աշխական,

կը խնդրէ սիրտը բարեկամ եւ գոչքեր,
Գնբի պատուոյ՝ կը զգուշանայ գործելէ
Բան մ'որ յետոյ զոչայ՝ ստիպուի փոխելու:
Տառապանքներ շատ կը պատեն ծերը շուրջ,
կը դիզէ միշտ հէքն ու վըրան կը դողայ
Եւ կը վախճայ գործածելու. երկչոտ՝ ցուրտ
Մտառակարար, յետաձգող, ծոյլ յուսալու,
Ապագայէն վախճող, յաւէտ տրտնոյ,
Դժուարահաճ, գովիչ իր տղայ օրերուն,
Փոքրիկներուն պարտաւաղէտ եւ դահիճ:
Դիւրութիւններ շատ կը բերեն հետերին
Ու կը տանին եկող անցնող տարիներն.
Ելլալ թէ գերը ծերունւոյ՝ պատանւոյ
Եւ մարդուն դերը տղոյ տաս, պինդ պահենք
Պատշաճ պայմանն իւրաքանչիւր հասակի:
Գործ մը կ'անցնի տեսարանի մը վըրայ,
կը պատմուի կամ հոն՝ եղած է եթէ:
Ինչ որ մարդուս ականջէն ներս կը մտնէ՝
Անոր մտքին վըրայ կ'ազդէ թուլակի
Քան յայն որ իր հաւատարիմ աշքերուն
Հանդիպակաց է, զոր դիտողն ինք անձամբ
կը փոխանցէ իրեն. բայց զուն տեսարան
Մի՛ հաներ ներս գործընելու արմատին.
Պէտք է աւթէ հեռացընէտ շատ բաներ
Չորս պիտի խօսքն ապա պատմէ պարզ եւ յայտ:
Իր զաւակները չըսպանէ թող Մեզէ՝¹⁶
Ժողովուրդին առջեւ. ժողովուրդն Ատրոնէս
Հրապարակաւ չեփէ 'նդերքները մարդոց,
կամ չըզանայ Պրոնկէ՝¹⁷ թշուռն, կազմոսն օձ.
Այս ոճով ինչ որ ցուցընէտ զուն ինծի՝
Զըհաստատմ ախտի, նոյն իսկ ընդվըզիմ:
Հինգ արարուած, ոչ պակաս՝ ոչ աւելի,
Եթէ կ'ուզես որ խաղան վէպդ ախորժով,
Մի՛ միջնորդել տար աստուածի, բայց միայն
Եթէ կնճիտն ըլլայ բազկին արծառի,
Եւ չորրորդ անձ կը շաշխախի թող խօսիլ:
Պարը թող մէկ դերասանի կատարէ
Դերն ու պաշտօնն, եւ հանդէսէ թող հանդէս
Իր երգը սերտ նիւթին հետ կապ ունենայ.
Թող բարինքը պաշտպանէ, սիրաբար
Խորհուրդ տալով, զայրացկոտները զսպէ,
Մեղսատեացիները սիրէ, կարճ սեղանին
Գովէ ճաշերն, եւ օրէնքներն, եւ փրկիչ
Արդարութիւնն ու զուտաբաց հաշտութիւնն.
Եւ մըտերիմ խորհրդապահ՝ աղօթէ
Եւ աղաչէ աստուածներուն որ դռնայ
Բախան՝ հէքերուն, մեկնի գոռոզ սէզերէն:
Հախանձաւորը փողին սրիզն՝ ինչպէս արդ
Զէր արոյրին կապուած, այլ պարզ եւ տրկար
Քիչ ծակերով՝ պաշտօն ունէր դէմ բռնել

Պարին, օգնել անոր, լեցնել իր շունչով
Թատրոնին դեռ ոչ այնքան խիտ ակումբներն,
Ուր ժողովուրդն որ կը խմբուէ՝ կրնայիր
Համբել դիւրաւ, վասն զի քիչ էր, պարկեշտ
Անկաւապէտն եւ պատկառատ լրջութեամբ:
Բայց երբ՝ յաղթող՝ սկըսաւ զաշտերն երկայնել,
Եւ քաղքին շուրջը բոլորել լայն պարսպ,
Եւ տօնական օրերն ըրաւ իրիկուն
Դիւրինքաբար անպատուհաս խրախանքով,
Այն ատեն մեծ ազատութիւն մ'աւելցաւ
Թէ՛ թիւերուն վըրայ եւ թէ՛ չափերուն:
Թէ ոչ ինչպէս համ պիտ' առնէր բիրտ գեղջուկն
Հագիւ թողած մանն ու եկած խառնըւած
Գաղթեցիկին, կոշտուկոպիւրը կիթիին:
Սըրընգահարն այսպէս իր հին արուեստին
Անեցուց պարն ու զեղխութիւնն, ու պտըցուց
Իր պատմունանը թատրոնին մէջ վեր վար:
Այսպէս ըզգօն քնարին ծայներն անցան
Եւ քնարերգակ լեզուն առաւ անսովոր
Վագթ մը սրավար, եւ խորհուրդները պարին
Իմաստազեղ եւ պիտանի եւ գուշակ
Ապագային՝ պատմամախօս Դիվիիսի
Մանուածապատ լեզուն առին իրենց փոխ:

Ողբերգական տաղով անարգ նոխազին¹⁸
Համար կոռուող՝ ընդհուպ նաեւ մերկացուց
Ածամարդները վայրենի, եւ ուզեց
Որ ծաղրածու խառնութիւնը անոնց
Բերկրեցնէր ողբերգութիւնն անաչառ՝
Առանց անոր վընասելու. զի պէտք էր՝
Ըզբօսցնելու համար ամբօխն որ կու գար
Հանդէսներէն եւ որուն միտքը գինին
Մըթընցուցած էր՝ խայծ մը նոր եւ խայթող:
Հարկ է սակայն մարդապաններն այդ հեգնող
Ուաղալեզու վայելչօրէն ընծայել.
Պէտք է այնպէս լուրջը խառնել կատակին,
Որ աստուածները ձեր եւ ձեր հերոսներն
Նրբ տեսարան գան՝ փողփողոտն՝ աղբունի
Միլանիով եւ ոսկիով ճաճանդուն՝
Զիջնեն ծընոտ կապելային յարկիթը
Լեզուին, եւ կամ գետինն տաքով դոփելով
Զըթոչին վեր մըքանդիւտ ամպն ու հող:
Ողբերգութեան չի վայելէր խեղկատակ
Վիժել տաղեր. ինչպէս տիկին մ'որ ստիպուի
Հրապարակաւ տօնական օր մը պարել
Ածամարդաց մէջ լեպէտի, երեւայ
Պիտի չիկանձ շառաղուած ամօթէն:
Ես, Պիտոնեանք, երգիծաբան բանաստեղծ՝
Պիտի չսիրեմ խօսքերն ազատ եւ գունդիկ,
Եւ չըջանամ երանգներէն ողբերգու
Հեռանալ այնչափ օր խըտիւր չըզրուի

Դաւոսն¹⁰ է ինք խօսողն արդեօք թէ Պիւթիաս՝
Որ Սիմոնէն կըթցն տաղանդ մը՝ ժպտիրհն,
Թէ Բագոսի սնուցիչ սպասեակը Սիւլէն:

Պիտի ստեղծեմ տաղըս ծանօթ իրերէ,
Այսպէս որ ո՛ր է ինչ մէկը յուսայ
Նոյն բանն ընել, բայց կտրի շուր եւ արիւն
Երբ ձնեանարկէ, ու ձըգէ վար գուր վաստակն,
Անքան արժէք ունին հիսուածքը եւ կարգն,
Անքան շնորհ կը ստանայ նիւթն հասարակ:

Բայց պարիկներն անտառներէն երբ ելլեն
Ըզոյշ ըլլան՝ իմ խորհուրդս այս է իրենց՝
Չըկապկեն բնաւ երբեք լեզուն գոհներու
Եւ կամ տըզոց հրապարակի, կամ լկնին
Խնեհէնան սփրտ առնող թացիկ տաղերով,
Կամ ժայթքեն դուրս զազիր խազեր, լուսանքներու
Ձի կը սրտնի ով որ ձի, հայր, գոյթ ունի³⁰,
Եւ ինչ բանի որ կը հաւնին սիսեռի
Մուրկը եւ նուշը զընողներն, ըսել չէ
Թէ զայն պիտի նշուենին արտըս հաճութեամբ
Եւ տան անոր պըտակ իբրեւ մրցանակ:

Վանկ մը երկար սուղին կցուած կը կոչուի
Մեծավերջ³¹, ոտք արագ. ասկէ մեծավերջն
Առաւ անունը եռաշափ, ունենայ
Թէն վեց ոտք. առաջինէն վերջին ոտքն
Առ հասարակ նոյն նըման. քիչ ատեն է
Որ մեծավերջ՝ որպէս զի ականջին
Քիչ մ'աւելի դանդաղ ու ծանրը հասնի,
Խնայեանկան իրաւանց մէջ ընդունեց
Յամըր համոյրն³² համբերատար եւ ներող.
Բայց ոչ այնչափ ներողամիտ՝ որ քաշուէր
Ընկերաբար երկորդ գահէն կամ չորրորդ:
Այս մեծավերջն ունին շատ քիչ անգամներ
Ակիկոսի ւնենիկոսի հոյանուն
Եռաշափներն: Անհնարին ծանրութեամբ
Տեսարանին վըրայ նետուած տող մ'ինքնին
Կը մասնէ շտապ մ', անփութութիւն մը յետին
Կամ ոճրապարտ արգիտութիւն մ'արուեստի:

Գործ չէ ամէն դատաւորի հասկընալ
Խապտա տաղերն. եւ դժպտանն չէ՝ հոռոմ
Քրթթողներուն շնորհուած ներումը միթէ.
Ուրեմն ես ալ ծալած ամէն կարգ կանոն
Գըրեմ ազատ արձակ անփոյթ անիւնամ,
Կամ խորհելով թէ պիտի՝ ամէն ոք տեսնէ
Սըխալուճներս, ննջմ' խորզմ' խաղաղիկ
Եւ ապահով՝ յուսով ներման հասնելու:
Պարսաւանքէ պիտի՝ ազատիմ յիրաւի,
Բայց թէ պիտի արժանանամ գովութեան:
Թղթատեցէք հրաշակներսնըր հելլէն,
Թղթատեցէք ըլլայ գիւրը թէ ցերեկ:
Բայց մեր հայերը գովեցին Պաւստոսի

Չափն ու կշռոյթն ու կատակներն. հիացան
Երկուքին ալ վրայ շափազանց հաճութեամբ,
Յիմարութեամբ չըսեմ, միայն դուք եւ ես
Եթէ գիտենք զանազանեղ բառ մը կոչա
Ջուարճախօսէն, եւ զնահատել մասներով
Կամ ականջով ձայնի մը ճիշդ կշռութիւնն:

Ողբերգութեան հայրը Թեոպիստ³⁴ է կ'ըսեն,
Որ սայլերով դերասաններ է բերեր,
Որոնք իրենց դէմքը մրուրով շաղխած՝
Երգեր են իր քերթութիւններն ու խաղերը:
Անկէ յետոյ Եսթիլ³⁵ հնարող դիմակի
Եւ վայելուչ պարեգօտի՝ բարձրացուց
Ոչ միայն բեմն իշուկներու վրայ համիտ,
Այլ սորվեցուց վըսեմ խօսիլ, մոյլ հազնիլ:
Ատոնց յաշխող եղեցաւ մեծ գովութեամբ
Հին կատակերգն³⁶. ազատութիւնը սակայն
Ջառածեցաւ մոլորութեան մէջ, մինչեւ
Կայթակղութիւնը զսպուեցաւ օրէնքով.
Ընդունուեցաւ օրէնքն ու պարը լըռեց
Ամօթահար՝ զնասի այլ եւս անատակ:

Չըմընաց մեր քերթողներէն անփորձ սեռ,
Եւ փոքրիկ փառք չէ որ թողնով հնգերն յոյն
Խիզախեցին ազգային նիւթ հռչակել,
Ըլլան անոնք որ խաղաղին լօղիկով³⁷,
Ըլլան անոնք որ պատմունան կըրեցին.
Եւ լատինն աւելի վեհ եւ հըզօր
Պիտի չըլլար քաշութեամբ, պերճ գէնքերով
Քան եթէ իր գրականութեամբ, թէ ստան
Չըլլային մեր քերթողներուն խարտոցի
Ախատութիւնն ու գեղերումը երկար:
Ո՛վ պերճ արին Պոմպիլեան³⁸, դուք անողոք
Եղիք հանդէպ քերթուածներու, զօրս օրեր
Շատ եւ երկար քերթուածներու, յոյս օրեր
Եւ եղունգով տասն հնդ յղուած ու կոկուած:

Ձի կը կարծէ Դեմոկրիտոս³⁹ թէ հանճարն
Երշակակազոյն է քան արուեստն եղկելի
Եւ կը վանէ Հելլիսոնէն քերթողներն
Ըզգաստ, շատերը չեն կտրեր եղունգներն
Ու մօրուքներն, զանխուլ տեղեր կը վազեն,
Կը հրաժարին բաղնիքներէ: Ձի իրաւ
Պիտի ստանան փառք եւ անուն քերթողի,
Եթէ սափրիչ լիկնիկոսի չըյանձնեն
Իրենց զլուխներն, որոնց երեք Անտիկիր
Բըժըկութիւն չըզօրէին պիտի տալ:
Ո՛հ, ես պանդոյրըս որ գարնան մօտելուն
Մարզ եր թափեմ, ոչ ոք ինչ աւելի
Պիտի կրնար ընտիր քերթուած յօրինել⁴⁰,
Բայց խնդիր չէ. արք կատարեմ պիտի ես
Դեր յեսանի, որ կը սըրէ երկաթն՝ ինք
Առանց կտրել կարենալու. ես ինքս ալ

Որ բան մը չեմ գըրած պիտի սորվեցնեմ
Արուեստն ու պարտքը քերթողին. ուսկից ան
Պիտի առնէ գանձերն, ինչ բան պիտի գիւց
Սընուզանէ. եւ վազով. ինչ վազի է
Եւ ինչ ոչ, ուր արուեստն հանճարը, եւ ուր
Տըզիտութիւնը կը տանի՝ պիտի՝ ըսեմ:

Իմաստութիւնն է սկիզբն ուղիղ քերթութեան
Եւ աղբերակը. Սոկրատեսն մտանանիքն
Առատորէն պիտի՝ ընծայեն քան ինիքի.
Որուն եթէ անգամ մը լաւ թափանցես,
Պիտի բառերը հետեւին ինքնակամ:
Երբ մարդ գիտէ թէ ինքը ինչ կը պարտի
Հայրենիքին եւ մշտնադմին, ինչ սիրով
Պէտք է սիրուի հայրը, եղբայրը եւ հիւրն,
Ատենակալ՝ դատաւոր ինչ ունին գործ,
Ինչ են պարտքերը պատերազմ՝ զրկուած
Զօրավարին, այն ատեն մի՛ երկբայեղ
Գիտէ ամէն մէկուն տալ իր արժանիքն:
Պիտի ճարտար նըմանողին պատուիրեմ
Ուշի ուշով գննել նշկարը կենտրին
Եւ բարձրուն, եւ անտեղմէ հանել դուրս
Տիպիք առոյգ եւ կնիդանի: Այս ինչ վէպն
Երբեմն իր տիպաներով՝ լայն բերով
Երեւելի՝ չունի շնորհ, չուք, արուեստ.
Բայց կը գերէ, կը զօքցունէ ժողովուրդն
Աւելի քան տաղերն անհիթ եւ աննիթ,
Եւ հնչումներն սընտի՝ փքքուտից:

Մուսան հանճարն Յունաց տըւաւ, տուաւ Յու.
Կլորիկ բերնով խօսիլ, փառքի՝ գովեստի լնաց
Միայն ծարաւ Յունաց. Հոռոմ մանուկներն
Երկայն բարակ հաշիւներով կը սորվին
Դըրաթն հարիւր բաժնել մասի. ըսէ ինձ
Ալէքիստի³¹ տըղայ, հանես եթէ մէկն
Հինգ գարիէն՝ ինչ կը մընայ, քեզ տեսնեմ. –
Զորս գարի³²: – Ո՛հ, ապրիք, ըլլաւ պիտի դուն
Լաւ գործի մարդ: Եթէ գարի մ'աւելցնեմ
Ինչ կ'ըլլայ: – Կէս դանգ: Այդ անգամ մը երբ
Ու դրամի հոգն այսպէս հոգին վարակէ թանգն
Յոյս կարելի՞ ունենալ տաղերու՝

Որոնք իւղով եղեւիի օծուէին
Ու պահուէին իտեիի մէջ ջինջ՝ ողորկ³³:

Կրթել եւ կամ բերկրել կ'ուզեն քերթողներն,
Եւ կամ երկուքը մէկ բերկրել եւ կրթել.
Պատուէրներու մէջ կարճ եղիք, որպէս զի
Հըռոմ մտքերն իտեիյն խօսքերը ըմբռնեն
Եւ անկորուստ պահեն. զեղուն՝ թաթաղուն
Մտքն ամէն աւելորդ դուրս կը թափի:
Ջըւարճութեան համար հնարածդ ունենայ
Թող գոյնն՝ երանգը ճշմարտին. առասպելդ
Ջըպահանջէ թող որ հաւատք ընծայեմ

Իր ուզածին. եւ չըսանէ վըհուկին
Կլլած մանուկն իր փորէն ողջ՝ կենդանի:
Մեր ծերակոյտն անշահ տաղերը կ'ատէ,
Սէզ ասպետները կ'անարգեն շատ լուրջներն,
Ով պիտանին երբեք խառնեն անուշին՝
Հաւանութեանն արժանացաւ ամէնուն,
Ջի զուարճացուց միանգամայն եւ խրատեց,
Այգպիտի գիրք Սոսեանց³⁴ զատ դրամ կը բերէ,
Ծովը կ'անցնի եւ հոյակապ արագէտին
Կ'ապահովէ անմահութիւն փառաւոր:

Կան սըխաներ սակայն որոնք մըտադիր
Պիտի ուզէինք ներել. զի ստէպ լարն ինքնին
Ջի տար այն ձայնն որ միտքն ու ձեռքը կ'ուզեն,
Եւ ծանըր ձայն փափագողին կու տայ սուր.
Կամ երբ աղեղը նըշանին զարկաւ միշտ:
Բայց քերթութեան մը մէջ երբ շատ կայ փայլակ՝
Ինչու քանի մը բիծեր զիս ցնցէին,
Անփութութեան անշուշտ արդիւնք, մարդկային
Բնութիւնը կամ չըզգուշացաւ բաւական:
Ուրեմն ինչ. օրինակող մ'եթէ միշտ
Սըխալի նոյն կերպով՝ թէ եւ խըրատած՝
Ջէ արժանի ներողութեան. քնարական
Եթէ սիւալի միշտ միեւնոյն լարին վրայ՝
Կը ծաղրուի. այսպէս յաճախ զթող քերթողն
Ինձ համար այն Քիլիկիոսն տարբեր չէ՝
Որուն երկու երեք ընտիր տողերն ինձ
Կը պարճաւուն զարմացնէ եւ նոյնպէս ծիծաղ.
Եւ կը սորոսիմ երբ կը նիւրէ քաջն Հոմեր.
Երկարաշունչ գործը սակայն ներելի
Կ'ընէ քունին իր սեմէն ներս սըպրդիչին:

Քերթողութիւն՝ ինքնաշունչութիւն, գոյգ քոյրեր,
Կայ բան՝ որ մօտ եթէ կենաւ, բան ալ կայ
Որ թէ հեռու՝ սիրտըդ պիտի գըրաւէ.
Աս կը սիրէ մուշի, իսկ ան որ չունի
Վախ սուր բիբէն դատաւորին՝ տեսնելի
Կ'ուզէ լուսով. ստոր մէկ հնդ հաւնեցար,
Ան տասն անգամ տեսնես՝ հաւնիս պիտի միշտ:

Ով դուն երեց Պիտոն, թէ եւ հայրական
Ջայիով բարոյն հակած ուի ընէ մըտացի,
Այս խօսքը քեզ համար ըստած համարէ
Ու պահէ միտքըդ անմոռաց. տանէին
Եւ միշակն ինչ ինչ բաներու մէջ ունին
Զմեռեալներն. իրաւագէտ մը միշակ
Եւ դատաստաց հեռու կը մնայ պերճախօս
Մեսայալի³⁵ արժանիքէն, եւ չունի
Կասկելիտս Ալլոսի չափ գիտութիւն.
Եւ սակայն յարգ ունի. բայց բնաւ չեն ներեր
Ոչ մարդիկ, ոչ աստուածներն, ոչ ալ սիւներն³⁷
Որ քերթողներն ըլլան միշակ: Ջերդ գըրաթ
Խըրախունքի մը մէջ Նըւագ մ'անյարմար

Եւ թանձրը հոտ մը եւ խաշխաշ խառնուած Սարգիկ մեղրին կը վընասեն, զի կրնար Խըրախուծիւնն առանց ստոնց վընջանալ։ Այսպէս քերթուածն հողինեւրու հեշտութեան չամար ծընած եւ հընարուած՝ բարձունքէն Որչափ ալ քիչ չեղի՝ անդունդ կը գլորի։

Ան որ սեղեակ չէ խաղերու՝ կը խորշի Արիսական ասպաղէզին զէնքերէն։ Եւ անհրմուռը շունչանի, անիւի եւ սկուսեղի կը նստի տեղը հանգարտ, Որ մի գուցէ ակումբը կուտ յոգնահոյլ Անպատուհաս վըրան խղզայ քրքըշալիք։ Իսկ որ անգէտ է տաղերու արուեստին՝ կը յանդգնի սակայն քերթուած յօրինել։ — «Ինչո՞ւ չէ, ես զգատ եմ, եմ բարետոհմ, եւ մանաւանդ զըրամական գումարով Անունըս գրած ասպետական կարգին մէջ եւ եմ ամբիժ ամէն ախտէ, անարատ»։ — Դուք մի խօսի՛ր, բան մի՛ ընէր ի հեճուկս Աթենասի։ այդչափ խելք՝ միւսը ունիս դուն։ Եթէ սակայն օր մը դուն բան մը գրընս, Թող Մեռուո՞՞ն զատուորին ականջէն, Ականջէն քու հօրըզ եւ իմ մանէ ներս, եւ զայն մինչեւ ինը տարի պահէ դուն Մագալաթիկըզ դարանին խոթած մէջ։ Լոյս չըտեսածը կարելի է ջնջել, Հրատարակուած ձայնը չունի դառնալ ետ։

Աստուածներու պատգամաւոր սուրբն Որփիւս Դախճիւրներէ եւ զազըկի սնունդներէ Երկնց մարդիկն անտառասուն։ ասկէ էր Որ ըստեցաւ թէ կ'ամոքէ ան վազերն եւ առիւծները ամենի։ Ամփիոն՝ Ան որ Թեբէ քաղաքն հիմնեց՝ կը պատմեն Թէ իր քնարին ձայնով կու տար ժայռերուն Եարժիլ՝ եւ իր նըլազներով քաղցրանոյշ Տանիլ բերել զանոնք ո՛ր ալ որ ուզէր։ Խմաստութիւնն երբեմնի այս աւասիկ։ Հասարակացն անձնականէն որոշել, Սուրբը պիղծէն։ շրջել մարդերը մոլոր Զուգորթինէ, դնել իրաւունք եւ օրէնք Ամուսնացած մարդոց, չինել քաղաքներ, Տախտակներու վրայ օրէնքներ փորագրել։ Աստուածային բանաստեղծներն ու տաղերն Այսպէս անուն ժառանգեցին, այսպէս փառք։

Ասոնցմէ վերջ իրենց երգով մեծն Հոմեր եւ Տիրտոս³⁹ արիական հոգիներն Հողեհեցին արիսական մարտերու։ Եւ ցուցանեցին սկզբան արուել պատգամներն, ինք ցուցուեցաւ կհանքին ճամբան նոյն ոճով։ Փոխ աննելով Պիրեանքն⁴⁰ քաղցրը լեզուն

Խնդրեցին շնորհ արքաներէն եւ նըպաստ, Եւ հնարուեցան խաղերը՝ դիւր եւ հանգիստ Երկայն ու ծանր աշխատութեանց. եւ արդ դուն Մի քնարահար ճարտար Մուսան, մի՛ երգիւն Ապողոն բնաւ երբեք ամօթ համարեն։

Տաղ մը բնութեամբ թէ արուեստով գովելի կ'ըլլայ՝ ինչդիւր է. առանց ճոխ երակի Զեն բաւեր ոչ ուսումն եւ ոչ բիրտ հանճարն Լստ իս, այլ մին միւսին կարօտ է սերտիւ Որ համերաշխ սիրով օգնեն իրարու։ Ան որ հասնիլ կը նըկրտի արշաւով Ըղձափափազ նըպատականն, երբ մանուկ՝ Համբերութեամբ կրեց դըմնդակ մարգանքներն, Քրտընեցաւ եւ մընեցաւ, եւ հրաժեշտ Տըլաւ սիրոյ եւ գինիի։ Սընգահարն՝ Ան որ Պիւթեան կ'երգէ խաղերը՝ կանխաւ Հրահանգուեցաւ դողդըղալով վարպետէն։ Կը բաւէ արդ ըսել։ «Տաղեր հրաշալի կը հիւսեմ ես, յետնողը քոս թող կապէ, Ինծի ամօթ չէ՛ ետ մընալ, եւ անկեղծ Խոտտովանիլ թէ չեմ գիտեր չըստովածս»։

Ինչպէս ի կոչ մունետիկին կը վազէ Փուրթով ամբոխը վաճառքներ զընելու, Այսպէս քերթողն հարուստ հողով, հարուստ լաւ Տեղաւորուած դրամազըլիով՝ կը քաշէ Եանի յուսով շողոքորթներն որ չօրս դին։ Դրեկեք թէ ան տայ անեւ ճաշ մը փարթամ, Երաշխաւոր ըլլայ թշուառ տընանիկն, Եւ չորթէ զինք դատաւորին ճանիւղէն, Ըջառնշանամ պիտի եթէ կարենայ Զանազանիլ երջանկութեան մէջ իր այն Թէ ո՛րն է սուտ եւ ո՛րն ըստոյգ բարեկամն։ Դուն թէ մէկուն բան մը պիտի շնորհես կամ թէ ուզես շնորհել, չըլլայ թէ կարգաս Անոր տաղերը ցնծութենէն գինովին, Սնորք գովելն անա տաղէն կը լըսեմ։ «Ա՛հ, հրաշալի՛ է, անթիւրի, կատարեալ»։ Գոյնը նետէ պիտի, ցօղէ մինչեւ իսկ Եաղ մ'արտօսիր սիրայորդոր անքերէն։ Պիտի ցապե՛ք, դո՞քի՛ գետիկը ոտքով։ Նըման վարձկան կոծողներուն՝ որ կեցած Մեռելին շուրջ կը ջայլեն՝ գովք կ'ընեն Աւելի քան թէ բուն սրտով սգաւորներն։ Այսպէս ծաղողը կը յուզուի աւելի քան դրուատողն անկեղծօրէն։ Կը գրուցեն Թէ արքաները կը նեղեն կը խըլեն Գինիի յորք բաժաններով այն դրանիկն Որուն կ'ուզեն սիրաւ զննել՝ թէ իրենց Վստահ սիրոյն արժանաւոր է արգեօք։ Դուն տաղ երբեք եթէ հիւսեմ՝ զգոյշ եղի՛ր,

Աղուեսակերպ մտքերը քեզ չըխաբեն։ Եթէ դուռն բան մը կարողայիր կուխտերի⁴¹՝ կ'ըսէր. «Ուզդէ՛՛ թէ կը հանձն» սո ու աս»։ Եթէ 'սէիւր թէ երկու հեղ երեք հեղ Զուր փորձեցիր եւ լաւագոյնը չեղաւ, եւ հրամայէր շնջել եւ դնել սալին վրայ Գէշ զարնըւած տողերն։ Եթէ սակայն դուռն Ուզէիր սխալ մը պաշտպանել քան ուզղել, Ան չէր ընէր ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ գուր շանք, Որպէս զի դուռն աննախանձորդ ու միայն Պաշտես ինքզինդ ու հանճարովդ ըզմայլիս։ Մարդը բարի եւ խոհական կ'տամըէ Պիտի տողերը թոյլ, խիտներն եպրէ, Բաշէ սեւ գիծ մը զըրիշին կոնակով Անորդ անգարդ տողերուն վրայ, եւ շնջէ փըթըցուոյց սեթեւեթներն. ըստիպէ Մուկ կ'տերուն վըրայ վընիտ ցաթել լոյս, Բննադատէ երկդիմութիւնն ու ցուցնէ կատարունիք փոփոխութիւնը բոլոր. Պիտի ըլլայ Արիտարքոս⁴², եւ ըսէ Պիտի. «Ինչո՛ւ տրամեցնեմ բարեկամս Ոչինչ բանի համար»։ Բայց այլ չնշնոց Բանիւրը զինք պիտի տանին ծանրածանր Ալէտներու, ընելով զինք խաղալիկ Հատասկաց Ժողրին անգարձ կորուստով։

Նայեցէ՛ք այն չուստականին, զոր դառնկն Ու չարակեղ կը տանջէ բորն, այդ մոլին Որուն ըզնդն ըլտոգաներ են յամբուշ Բանագառչանք եւ զայրագինն Անահիտ⁴³, Տաղ զըրելու մոլութենէն բուռած Բանաստեղծն է, որմէ ամէն ողջամիտ կը զգուշանայ, սարսափահար կը փախի. Տգաքն ետեւէն կ'իյնան ձըգած ձայներնին Հալածելով զինքը փողոց փողոցէ։ Երբ ան տաղեր ըզգայունով կը լըշի Բարձրալիդ՝ զերդ սարեակներուն պիշ թոշնորսն, Եթէ ինչայ գուր մը կամ հոր, երկար իսկ Ջողընշէ. «Ո՛վ քաղաքացիք, օգնութիւն», Ոչ որ թող զինքը մըտածէ հանիլ դուրս։ Մէկը ուզէր եթէ օգնել եւ ձըգել Պարսն՝ իրեն պիտ' ըսէի. «Ինչ գիտես Թէ ան կամաւ ինքզինքը հոն չընտոց Եւ թէ 'չուզիր փրկուիլ», եւ մանը պիտի Պատմէի եւ Սիկիլեացի քերթողին։ Ուզեց անմահ աստուած մ'ըլլալ Եմպեդոկլոս⁴⁴, Եւ ինքզինք՝ պաղարխնով՝ հրաբորբոք Ետեւէն մէջ նետեց վար. թող քերթողներն Արտոնութիւն եւ իրավեցող ունենան Իրենք զիրենք ըսպաննելու. ով որ զայն Հակառակ իր կամքին անկէ կ'ազատէ,

Զի տարբերի մարդասպանէ։ Այդ բանն ինք Առջի անգամ չէ որ կ'ընէ, եւ հանուի Եթէ երբեք՝ նորէն պիտի մարդ ըլլայ, Եւ հրաժարի չըքեղ մահուան մը սէրէն։ Եւ յայտնի չէ ամենեւին թէ ինչո՛ւ Անդադար տաղ կը կարկատէ, հայրենի Աճիւններուն վըրայ Արգոն է արդեօք, կամ թէ պղծոն է սրբարան մ'անմատոյց⁴⁵. Անտարակոյս մոլի մըն է. եւ զերդ արշ Որ խորտակեր է զատագոյին խաղեսափներն, Անգտն՝ գիտուն կը փախցնէ ժանտ տաղասաց։ Վայ եւ եղուկ անոր որ ձեռքը կ'իյնայ, Պինդ բունած զայն ընթերցումով կը սպաննէ. Տգրուկ՝ որ մորթն երբեք պիտի չըթողու Մինչեւ չուրի եւ չըտեղկի արինով։

ԵՐԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆՔ

1. Պիտանեմք՝ երկու եղբայրներ էին, որդիներ կայ. պուտնոս Պիտանի, որեք նորերուն ձեռքին տակ քերթողութեան կը պարազէին։ Որտախոս քարեկամ եւ մըտերիմ անոնի՝ կը գրէ այս թուղթը իբր իրաւա իրենք եւ զգուշութիւն։

2. Հիներուն մոտ սովորութիւն էր՝ որ երբ մէկը նաւաբեկութեան կէրէր, իր աղեւտը ներկայանալով տախտակ մը կուգտէին կախ՝ կը լըշէր, անցորդներուն զուլն ու կարեկցութիւնը յարծելու համար։

3. Եմպեդոկլոս՝ որովհետեւ Եմպեդոկլոս Լեբիդոս կըգտէ եւ աստիճանը տասնհարաւորի խաղերու եւ հանգիստի։

4. Կեթեղանք, կին աղաքանով հոտեական, աշտինքն նախիկ նոտիկացեց անմեղք բառեր։

5. Հին քերթող, որ մեծավերջով, երկալանի բառ, տառիկը սուլ եւ երկրորդը երկալ, զգեց իր երգիծաւ բանութիւնները, զայրացած իր կնոյ՝ եւ աներեւ զէմ։

6. Արեւոտի եղբայր էր Թիւնտէն, որ անոր լըրուզ կնոյ՝ նաւաբեկով՝ մնաւ երկու կամ երեք որդիներ, զորս սպաննելով Արեւոտ՝ Թիւնտի կերպուց, եւ անոնք արիւնք զինքի խանակով՝ խմոյց իրեն։

7. Տըրնտոս լատին քերթողին մէկ կատակերգու բնան մէջ։

8. Պիտեւ կամ Պիւտոս՝ հայր Աքիլէոսի՝ սպաննելով իր փոքրու եղբայր՝ ինչնանալով կը լըշէր Թիւնտի մէջ, փախչելով իր հայրենի երկրէն։ — Տըրնտոս՝ Միւս սաւոցը Հեթալեւ թաղաւորին որդի՝ վերադարձելով Աքիլէոսէ եւ պատգամներէն խանայով որ վերջին ուրիշ զարման չիկայ, բայց եթէ Աքիլէոսի նոյն ուզովը չիփոխ, ան պաշտարի կերպարանով Աքիլէոս զնա թշուալիւն խնդրելու։

9. Միգէ կամ Միգէա կին էր Յատնի՝ Արգոնաւորացի օրով, որ նորմէն փախչելու աստի սպաննեց իր Արիտաւոս եղբայրը, եւ այսպէս Յատնի զինք արհամարեց, անոր առջեւ սպաննեց իր բոլոր որդիները։ — Ինով կապտոն աղիւթի էր, որ փախչելով իր Միւս մահաւոս սպաննեց, որ թաղաւոր էր Թիւնտացեց, ցուէն ինքզինքն ու իր Միգէաքոս որդին մով նետեց եւ փոխուեցաւ ինքը Լեկոթեա կամ Ժողաւոս աստուածուհին, եւ որդին Պալանոս ծովական աստուածին, որ կը կուլուր նաեւ Պըրսոնմոս կամ Պըրսոնմոս։ — Ի յայտն թաղաւոր Թիւնտի՝ որ ննչուլեմար Գիւնի աները

կրկնէն դուրս ձգել, և ապա ստանդանդեան մարտերնէն Արամազդի կինը՝ Հերա սասանառուին, — Յով՝ Արքայացոյց ինչպէս թաղաւորն աղկիւն էր զոր կը սիրէր Արամազդը. Հերա նախանկելով զհիշքը երինիլ փոխեց. ըստ իր խայթկնելով կապողքն և թմախապան չըլլաւ. քնաց քնաց մինչև իշխանաց, ուր ապա անմահանալով Ուրիշին կնո՛ւ կուգ. իսկ իսկ սասանառուին — Որոս, տես որդի էր Արամազդին և Կլիմենտիսարէն, որ ի վրէժն տեսնուեալ և անարգանքի, սպաննելու մայրն ու իր Իգնիթիս կոմսին. թայց խղճմանքն կամ ժողովի կատարչներէն ասնիւթեղով որոտով և ազատ էր:

10. Ոստանք Լեռնէ գերթողը կը կամարնի, ուրիշներ Անիանաբու:

11. Հոմերոս, որուն «Ոգիական»ին առաջին երեք տաղերն են՝ Որատիոնէ երկուքն վերանշառ:

12. Անթիոսիս Լեռնաբերդեան ժողովարէն թաղաւորը, որ Ոգիական ընկերներէն մէկը լսալին, — Սկիզբ և Բարբաբէր՝ երկու քարտաշայտը Սկիտիական նեղուցին մէջ, առաջադիւս կին մարդ կամ խառնակեղ կնչւ. — Պոլիքսին կկոկողը՝ միաբան և անարք, որ Ոգիական ընկերներէն միջը կիսալ էր այլին մէջ, ուսկնք խաբէ պոծած միսները՝ Ոգիական խորապէս նարթիսա, ցուխնալը:

13. Դիոնիզէս՝ մին տրոյական մարտի գիցողներէն՝ որդին էր Տերեոսի և Թու Ետալիոյ ինեւս թաղաւոր. բին իսկ Սիւեւադր տօնաբար էր Դիոնիզէսի, և ըս. պանտիսեպա Կուրաններէն Կայիթոնեան վարադին պատմաբան: Արդ ի՞նչէ Որատիոս, թէ արարտ քերթողը օրինակ ինչ Դիոնիզէս տրոյական պատերազմէն իր տուն դարձել իր սպիտ անոր Սիւեւադրոս տօնաբար մտնուեալ, այսինքն շատ վերէն, ինչպէս կը կարծուի թէ քրտ ըլլալ Անթիոսիս գերթողը:

14. Լեզա դուտար Ետալիոյ Թեախիս թաղաւորին՝ յոյ Ֆալով Արամազդէն՝ ըստ առաջակին, ծնաւ ըստ ուսանք ծնա մը, որմէ ետեւ երկուտեանք, Հիւլինէ և Պոլիքսին. ըստ այլոց երկու, որոնցմէ մէկէն ետեւ կատար և Պոլիքսին, և միւսէն Հիւլինէ միայն, և կամ Հիւլինէ և Կլիմենտիսարէ, Սլա Հիւլինէ՝ ինչպէս յայտնի է՝ առեւտրագիւղով Պարթիսի՝ պատմաւ եղաւ տրոյական պատերազմին: Արդ այս երկուքը օրինա կու՞մ կ'ըմ Որատիոս թէ արարտ քերթողը Հոմերի պէս՝ տրոյական պատերազմը այս երկուտեանց ծնուեալ իր սպիտ, կամ որ նոյն և Հիւլինէի ծնունդէն, այսինքն շատ վերերէն:

15. Ելէ՛ք կ'ուզեա իր անանք որ ծափ պիտի զարնեն ի նշան անուրիշան կամ զովորիշան՝ Նստած Ֆան և սպասեն ամէն վարադայրի փոխալուան, մինչև թաւ. բունին սրականին վերին փակուալ՝ որ անուշակն վախ. անեղ կը նշանակէր, և գուտաններէն մին կամ երգեցիկ պարզ կ'ազգէր զայն անեղիստեաններուն «Ծափ զար. կէք» լսելով:

16. Տես 9.

17. Պոլիքսին կին էր Տերեոսի, որ իրեն եղած անարգանքին և իր փրկուցի քրո՞ւ պղծութիանը վրէժը խնդրելու նամբ, ջրելու կնո միաբանելով պաննեղ իր և Տերեոսի խոսի որդին և կիրքողը Երանը, և անոր բարկութիւնէն փախած պաննե՛ ինչ փոխալուան ծնուաւ և փրկուեալ՝ սոխակ, Տերեոս՝ յոյալով իսկին՝ փախաւ: — Կազմա՞ն որդի Անիթիոն՝ Արեւի խորուած վիշապ մը սպանած ըլլալուն՝ կը արեղով տունընդ առաջիկ էր ասնիւթեղ, վիշապապանութիւն մեղքին քառուիման նամբ ապալեց աստուածներուն որ զինքն ինչ փոխալ, և աղբիւր լսուելով՝ վիշապի փոխալեցաւ:

18. Ողբերգակ քերթողներուն յաջովորեան մրցանակը նոխալ էր՝ բքը Խոլիթական Սպանաբարանին, որուն տաներուն էր որ սկսած այս խաղերը, և նոխալ էր զսէին իրեն, որմէ Խոլիթաբերդիսն ևս բառեցաւ ողբերգութիւնը: Արդ առաջին ողբերգակ քերթողները ժողովուրդին զբառանքին և զսաքունութիւն նամբ, խա.

զին մէջ կամ արարուածէ՛ արարածած տեսարան բերին նաեւ այժմարագրու կամ մարգապայտու կերպարանք. ներ, որ նշենք էն խառնակ մարդէ, այժմ կամ պայլ, նոխալուտուց, և մարկ կ'երեսային թնիկ կերպարան. զով, երեսուն վրայ խառնալ մը միայն ունենալով. Եւ առանց զնախուր իր ծանրութիւնս՝ ողբերգութիւնը կամ ողբերգակ խաղաղուց անկը կը ծաղաւոր անոր կնո և ան անոր կնո զանաւորէն և աղա խաղերով մանաւանդ ինչից աս կամ ան, և կը նշապներ կը զբաղներ ժողովուրդը, որ սպորաբար տանական արեւոյ զոհերն վերջ կու զար կը խաբեր թաղարն կերած իմած և օրէնքն ամէն կապէ արձակ: Այժմ կ'ըսեն թէ սկիզբ առած է երգիծարան քերթութիւնը, Բայց Որատիոս կը պատուիրէ վաշխապէս ընկը այս անկախաւ, կուլիներ, և շուտապանքն նախապէս տեսարան քերտած մեծապառ զիցազուանները իբր այլխարաններէն ներ, և ոչ զարեակս վանաբանին ուղեով ամպերն ու կովերը ըսնիկ, անոր փուգեթոր ուղի և կամ օդարան սրտով յաջափազմութեամբ կամարուտին, Արամազդա, նեւ յոյն կատարեղակ քերթողը երկնէն մարդ մը ինչնեղով և նարքիւնով թէ ինչ տեսար, պատմաբան. նեկ կու տայ: «Սպանաբարանապան տաղերու քանի մը քերթողներ, որ անկերուն և ամպերուն մէջլէն կը վազէին մեկ և փուգ ժողովուրդ իրենց տաղերուն նամբ»:

19. Դուտար սարակ, Պոլիքսիս ապախին՝ որ խորանանկութեամբ ծեր Սիւեւադր տաղաւք մը արծաթ կը չարթէ Լուկիլիոս լսալին քերթողին կատարեղութիւնս մէջ, — Սիւեւադր՝ աղնապան զայնակ և սպասակն Բաբոսի՝ որ ասինքն Արամազդերուն սպորաբար ծաղաւոր խաղերուն մէջ Սիւեւադր կերպարանուած մէկը կար միշտ՝ պարին իբր զատաղաւ:

20. Ձի այսպիսի խաղապանակ խաղերը լսելով պիտի դարբին անոնք որ բարեկեցիկ են, սպալա են և կամ նայր ունեն մերակոյտին մէջ:

21. Երկուքեան ողբը՝ որուն առաջին վանիկը սուղ է և երկրորդը երկար է կը կուտի մեծավերջ, և երկուքը կը կուտի սուղը՝ որուն մէջ շուր մեծավերջ կայ, հուս, չափ՝ կըր վեց:

22. Սկիզբեղբ մեծավերջական տաղին ամէն տաղը ծայրէ ծայր անկանս մեծավերջով կը կամարն, թայց որպէս զի քի մը ծանր քալէ, վերին տանները իր կայանքին մէջ ընդունց ծանր և զանգաղ երկավանկ նամբըր, որուն երկու վանիկն այլ երկար են. Բայց ներողաբար եղաւ անոր՝ միայն առաջին և երրորդ ան. զոյգ տեղերուն մէջ, իսկ երրորդը և չորրորդը զոյգութեն տեղիք շատաւ մեծավերջ, այլ երկաշափ տաղերուն մէջ զանոց անխախտ պահել:

23. Լսալին կատարեղակ:

24. Թատերական խաղերու ողբերգութեամբ ի՛նչ անգուր թէ յայտուլ եղած ըլլալ, Հիւլինէ ամմանին տանները պաղտարամառական տաներուն կ'երգէին Բաբոսը կամ Դիոնիսոսը, և իրեն նոխալ էր զսէին, որմէ այլ երկերը նոխալերգութիւն բառեցան: Եւ այս բաները ոչ միայն զաղաղանքու և առանալուն մէջ կ'ընէին, այլ և սայլիլուն և այլգիւրեմք ծանծանկուն վրայ երկով և երեսին մարտով կամ կարմիր երեկով մեծիկով՝ որպէս զի կերպարանափոխ ըլլաւ, և այսպէս պաղտելով՝ կ'երգէին և խաղերը ու շարժաններով կը մեւաքնին պաղտարամառական վեպերն ու առաջալիւ, ներք, երբեմն և ուրիշ գիցողներու:

25. Թիսապան վերջ լիպեցի ծաղիկ միւրեւն տեղ գիմակ, երկուքն պնդանոր պարեղած և կուլին, կամ մայի: Եւ փոխանակ այսլի՝ կանգնեց բարձր բնո՛ մը, և փոխանակ մէկի՝ երկու նոյն թուսեղան: Լիպեցի վերջ ծաղիկնայ Սիւեւադր և Երթիթիւն, որոնց առաւ լինք երեք նոյն թուսեղան նանիք:

26. Ողբերգութեան այսպէս զարգանալովը՝ կատա. կերպութիւնն այլ որ տալով խառն էր անոր կնո՛ երես.

ցաւ առանձինն էլ Կին կ'ըստի այն նորագիտը, ուր յալանէ յանուանէ կը ծաղրէին Նշառաւոր մարգիւրը Ալեհնացոց Կաւարակապառնութեան ատեն Այս յան- ղընդմիմեան շատ շարիք ու փնա գործիչու հետ էր՝ հրք Ալեհնացի Աթէնքի տիւրից, եւ ծագողութեւ թա- ղաւորական իշխանութեան աստիճան ստի ընկնուած՝ քիչ մը ատեն լոյց չար ստորութիւնէն Յետաջ ապա օրէնց հաւ քրտեցաւ արդիւնքու համար:

27. Դժուարեցիք բանաստեղծները իրենց ալ ամէն սնն փորձեցին, Բայց նախ թարգմանիչ սկսան յունական- ները, եւ ապա քիչ քիչ թողոցցին սննից հեռացեր, եւ ազգային նիւթերու վրայ իրենց իրենցէն թատերադու- թիւները գրեցին: Ինքն ընկի հոռուական վեպը ողբեր- ղական թէ կառակեղանական՝ աշխուսականներէն առնուած ըլլար՝ յօգնեան կը կոչուէր, որովհետեւ յօգի կը հազ- նէին, իսկ եթէ ստակականներէն առնուէր թատերադու- թեան նիւթը՝ պատմականեայ կը կոչուէր, որովհետեւ պարզ եւ անպաճույճ պատմական կը հազնէին: Իսկ եթէ հնչեղական վեպերէն առնուէր խաղը՝ պարեգոտեայ կը կոչուէր:

28. Արին կամ սիրունը Պոմպիլեան կը կոչէ Պե- տեանները, վասն զի սննից զարմը Կուսմա Պոմպիլեու- ան կը սերէր:

29. Գեմիկիթուս փիլիսոփան ըսած էր թէ ստանց մեծ հանճարի եւ մոլուցքի կամ աւինի կարելի չէ միայն արուեստով ցալ թերթով ըլլալ: Կը վկայեն ասոր եւ Պը- դաստ եւ Արիստոտելը, Այս է վրանից վասնին Հնչե- կունէ՝ որ լու էր Բիոմփիլոյ՝ ընկարան մուսաներու: Ասոր Նայելով, կ'ըսէ, քանի որ ինչքիններն թերթով համարոց անխոտեկ գիտախօսի՝ անյարգար եւ վայրենի կը չլինէ մայիներու պէս. զի կը կարծեն թէ այն ար- տաբան կերպարանքով թերթով պիտի երևան, եթէ օրի- նախ կամայ՝ սափրելի չհասն լիկնիստ վարսավիրային զուրկին, զորո ոչ թէ մէկ՝ այլ երեք Անտիկիւրով իսկ պիտի չլինան թէ՛կն: Անտիկիւր կզգի մեն է՝ ուր ստառ վարձի կոճ կը ըսուին, մայճաղակ եւ խելքի գարախնէլ, իսկ լիկնիստ անուանի սափրել էր Հոռի մէկ:

30. Եթէ այդպէս է, ուրեմն ես որ ամէն զարնան մարդոգական կ'առնեմ, պէտք է սմենէն ընտիր թերթ- ուսածներն յօրինեմ:

31. Վախառու կամ փոխառու:

32. Գրամս վից զանց է, զանգը տասնհինգ զարի, եւ վից զարի՝ կէս զանց է:

33. Չէ կին ստեն եղեկին իւղով կ'օծուէին մեծարգի գիրքերն ու կը պահուէին որդի եւ պաշտառ նոսրէ արեւ զիրու մէջ, որպէս զի անապական մնալ ցեղէ եւ փառս թենէ:

34. Գրավանդներ Հոռի մէջ:

35. Յոյն թերթող՝ անարուեստ եւ անհանճար՝ Մա- կեանացի Ալեքսանդրի օրով: Կը համարուի թէ այս թերթիցը ըլլալ այն՝ որուն ըսած է Ալեքսանդր՝ թէ կը նախընտրեմ Հոռիստ վեպերուն մէջ Թեոսիսէն ըլլալ քան Աքիլլէս քուիկեթը մէջ:

36. Վարդիթու Կուրդիթու Միհաս անուանի հար- տարախօս իր օրով եւ Ալլուս կապալիթու կօր իրաւագէտ:

37. Միւսները կը գտնուէին զատիթի մը մէջ՝ ուր զար- վանառները գրէր կը ծախէին կամ անոնց վրայէն կը կախէին ծախսուելիք զրբին յայտարարութիւնը: Միխակ եւ հետեան թերթողներու գրիքներ կը մերժէին անոնց եւ երեսուն լէին հանք, վասն զի գնող չէր ըլլար. կամ ըստ այլոց՝ սննին էին Ապողոնի տանկան եւ մասն- նազարանին, յիմուած Ողոստոսի կրամանով իր արցուն նիւթն մէջ, ուր կը կարգացուէին ընտիր թերթողներու մատնաները հմուտներու քննութիւնամբ, եւ ապա հոն կը պահուէին:

38. Վարդիթու Միտիսոս՝ վերեւ յիշուած Ապողոնի տանարին մէջ կը քնէր թերթուսաները:

39. Անուանի թերթով ամենացի:

40. Մուսաներու լեզուով, այսինքն տաղերով եւ եր- գերով:

41. Կուրդիթիթու Վարոս՝ անաշտ քննարան եւ քեր- թող անաշտի, մոռերիմ՝ Ռոստիոսի:

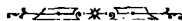
42. Մեծանուն գրագէտ եւ զպիր Ալեքսանդրեան ճե- մարանէն: Շատ գիրքեր գրեց քննելու, դատելու եւ ըն- տրելու համար Հոռիստի եւ ուրիշ թերթողներու քեր- թուածները՝ հիմաւոտ խորթութիւններէ եւ գրիչներու վրեպակներէ. որով եւ ժառանգեց քալ եւ ողջիւրտ քննարան դասաւոր փառքը:

43. Այսինքն լուսինէն զարնուած, լուսնոտ:

44. Կուրդիթիթու Միկիլիթից, իմաստասէր եւ քեր- թող, որ ընտանական թերթուած մը յօրինած էր, ինչ- զինք Եստէ լիքան կրթութիւն մէջ նստեց. որպէս զի կարծի տալ իր մասին թէ աստուածներուն կարգը ան- ցած է:

45. Արեգօց հորի գրիքմանին վրայ միգեր է, եւնի- որուն պատիւ ըրած ըլլան աստուածներն որ անգաղար տալ կարկաւտ:

Թարգմ. Հ. Ա. ՎԱՋԻԿԵԴՍ

ՉՈՒՐԹՆՈՑ ԵԿԵՂԵՏԻՆ ԱՐԹԻԸ

Յ Յ

Հոն ուր Արեթիւ Աստուծոյ բղիթեալ Կին սիրտներէն, Վրեմի՝ իրեն լուսնաւ անը ծոցէն լուսնուած, Հնչեմանս կենցըլ թողուց, ըստուհարամճ զազանթըն, Գեղեցիկութեան իր մահուան՝ նոր խորհուրդին մէջ ան- [ուն:

Բայց իբրեւ լուսնն օգեալ, երբ խաչին տակ ծնըրդարձ՝ Հայ ցեղն իր վիշտն ընդզըրկած՝ Կին աստուածները [ըքցի,

Թըռաւ Արթի մը հակառը խորանին՝ Թեալաց, Ու տակա խուսիլ մեղացալ անոր խոյն մոնչանեմ...

Գուգարներու յաղթագոտ, անգնաւունչ պաշարի խորհրդաւանին այդ վրեմի, իր Թեալուն մէջ վայրի կը պահէր սիրտը ցեղին, կըզօր միտքով մը արփոնս

Որ քանգակէ ուղեց հոն, որպէս հոգին անվեհեր Աստուածներուն սեր նակալ որ խեղդեցին վիշտանի, Արեմն, Արեմն փառքին՝ կամարին տակ Զրարթուն...

«Առաւմտեան Գրիկական»

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԱՍԹ

